

A magyar néprajzi élet napjainkban.

Az utolsó évek néptudományi irodalmát, néprajzi mozgalmait és a népszerűsítő közírók jelentősebb eredményeit kívánjuk vázolni, főleg a két utóbbi esztendő termésének a javával. Nincs még tudományág, amely annyira közel állna szívünkhöz, mint a nemzetfenntartó ősi tömegek életével foglalkozó magyar néprajz. A tágabb keretű és fiatalabb összehasonlító etnológia még zsenge hajtás nálunk. Ennek néhány kiváló művelőjéről is megemlékezünk.

A kegyelet szavával kell kezdenünk. A nyáron két nagy csapás érte néprajzi életünket: Bátky Zsigmond és Győrffy István halála.

Bátky Zsigmond néhány éve vonult nyugalomba a Néprajzi Múzeum éléről négy évtizedes szolgálat után. Egyik úttörője volt a magyar néprajzi tudománynak, sokáig szerkesztette az *Ethnográfia-Népelet* című folyóiratot, a most 50 éves Néprajzi Társaság közlönyét. Útmutatót írt a múzeumok szervezéséhez s a hatalmas néprajzitár katalógusát összeállította. Gróf Teleki Pállal megrajzolta a magyar néprajzi és települési térképet. Első néprajzi összefoglaló kötetét a „Föld és népe” című sorozatban adta ki 25 évvel ezelőtt. A rábaközi valamint a kalotaszegi hímzésekről, a magyar tűzhelyekről és a magyar építészetéről írt művei alapvetők.

Győrffy István néhány héttel a halála előtt bocsátotta közre a *Néphagyomány és nemzeti művelődés* című munkáját s ebben a megújítást jelentő, népi gyökerű művelődéspolitikát vázolta. Vagyis több évtizedes néptudományi működése ott kötött ki, ahová *Az elsodort falu* íróját a költői megérzés már húsz évvel ezelőtt eljuttatta. A kúnsági kisiparos fiát, Győrffy Istvánt, ritka tehetsége és szorgalma a M. Tud. Akadémia tagjai közé és a Pázmány-egyetem néptudományi első katedrájára emelte. Tudományának új kutató nemzedéket nevelt s ezzel a jövőbe is kiható nagyjelentőségű munkát végzett. Alig egy évvel ezelőtt kezdeményezésére alakult meg az egyetem Táj- és Népkutató Intézete. Első nagyobb néprajzi dolgozatát 30 évvel ezelőtt a csángókról írta, majd a Fekete-Körös völgyének és a délbihari ősi magyar településeknek a történetével foglalkozott. Négy kötetben rajzolta meg szülőföldje, a Nagykovács néptörténetét. Buzgón kutatta az ószászai hagyományú pásztorok emlékeit az egész Alföldön. Boeszkai hajduiról kimutatta, hogy nem holmi csöcselék népség, hanem ősnemes kún-ivadék. Nevezetesen még a szilajpásztorokról, a kertés városokról és a cifraszúrról szóló művei. Világhírű az alföldi pásztorépítészetéről németül is megjelent munkája és az *Ungarische Jahrbücher* tavalyi évfolyámában olvasható hatalmas összefoglaló néprajzi tanulmánya. Több mint 200 kisebb közleménye mellett legmaradandóbb az a félezer lapnyi munkája, mely a *Magyarság Néprajza* négykötetes sorozatában olvasható. E nagyfontosságú mű gondolata népünk tárgyi és szellemi kincsestárának bemutatására építve tőle való, mint a M. Tud. Akadémia Néptudományi Bizottságának a megszervezése, mely az ő sugallatára 1929-ben alakult meg. Ez a Bizottság az Akadémia helyiségeiben otthont adott a parasztdalok fonograf-hengeranyagának s fölkérte Bartók Bélát és Kodály Zoltánt az első tudományos népzenei kiadvány előkészítésére. Mind ebből látszik, hogy Győrffy István az egész magyar népeletet áttekintette. Abbahagyott munkáját vajjon ki fogja felkarolni?

Öt évvel ezelőtt Fėja Géza könyvével kezdődött az ú. n. falukutató gárda szereplése. „Magyarország felfedezése“ címen egy monografiasorozat indult meg a magyarság teljes arcának a feltárására, s ennek nagy vihart vert, majd elkobzott első kötete **Fėja Géza Viharsarok** című munkája volt. Ez Békés, Csanád, Torontál, tehát a déli Tiszavidék emberpáriáival foglalkozik nem minden izgató célzat nélkül, mint a rossz orvos, aki gyógyító szándéka mellett az ijesztgetésre is igen hajlamos. A gyakorlati népismertetés mellett e vállalatnak az is volt a célja, hogy a szabadelvű korban elhanyagolt s ősei földjéről milliós számban kivándorolt magyarok szétszóródásától a mai zseléleket, munkanélkülieket, a városok és falvak mély rétegeit megóvja. Ez sokban mentesíti az Úristen előtt ezeket a túlzásaikban is jószándékú falukutatókat. Kétségtelenül alaposan megbolygatták a politikusok, a diákság s nem utolsó sorban a nagyközönség lelkiismeretét. Kapós könyvek divatja nem esőkkentheti szívük mélyén őszintén akart javító törekvésük komolyságát. Ezt változatlanul igazolja ma is megjelenő *Kelet Népe* című folyóiratuk. A falukutatás nevezetesebb terméke még **Erdei Ferenc Futóhomok** című könyve és **Szabó Zoltán**nak a matyóéletét festő *Tardi helyzete*. Sok ezekben a statisztikai bűvészkedés s az újságírói fölületesség, mert hát a magyar falu élete sem csupa árny. A könyvsorozat legjobban megírt, derűlátást sem nélkülöző munkája Szabó Zoltán *Cifra nyomorúsága*. Ebből a Cserhát, Mátra, a Bükk hegység népének, a palócok valamennyi rétegének életsorsát, s a nemzetietlen szakszervezetek és a nagyvállalatok malomköve közt őrlődő ipari munkásság küzdelmét ismerjük meg. A *Viharsarok* sorsára jutott **Kovács Imre Néma forradalma**: ezt is elkobozták. Azóta azonban sokat enyhült a hatósági szigorúság. Ma már hivatalos álláspont a bajok őszinte feltárása és a segíteni akarás.

Egy esztendeje múlt november végén, hogy lelkes fiatal falutudósok megrendezték az egyetemi **Táj- és Népkutató Intézet** kiállítását Teleki Pál, Györffy István és Magyary Zoltán egyetemi tanárok irányításával. Képekben, grafikonokban tárták fel a nép, a föld és a közigazgatás szerves összefüggéseit. A falakon Széchenyi- és Zrinyi-idézetek ragadták meg a figyelmet: „Önismeret minden előmenetel és jobbulásnak kezdete“, „Nem hízelkedem én édes nemzetem tenéked, hanem megmondom fogyatkozásaidat“. Az egyik terem a föld és a nép országos helyzetét s az erre vonatkozó szak- és költői irodalmat mutatta be. A másik terem a Tiszavölgy sajátos kultúrájának fejlődését szemléltette az utolsó száz évben Györffy tanítványainak térképező munkájával. Tovább a Közigazgatási Intézet városfelvételi adatai vonultak fel grafikonokban. A tatai járásnak minden talpalatnyi helyét felkutató mintadolgozat egy külön teremre való anyagot jelentett: a talaj minőség szerinti felvétele, a kutak, az általános egészségügy, a házak anyaga, gyermekek életviszonyai, adóterhek megoszlása falvanként, családonként stb. szerepelt itt. Azután az ingótoke urainak, a bankok és vállalatok roppant hatalmának igaz tükörképét rajzolta meg a kiállítás. Az egészből az volt a tanulság, hogy a fölületes egyoldalúság elkerülésére a tanulmányozásnak az élet minden ágára ki kell terjednie. A kiállítás ennek a módszereit mutatta be kitünő fiatal kutatók közreműködésével.

Az utóbbi években sűrűn jelentek meg néppel foglalkozó és a néprajz tudományát népszerűsítő szándékú írások. Ilyenek a Buday György pompás fametszeteivel ékes *Ortutay*-könyvek. **Ortutay Gyula**, a jeles gyűjtő és etnológus, rendezte sajtó alá a székely népballadákat, írta meg népszerűen a parasztság életét. Nagyszerű a nyírségi mesegyűjteménye is és a *Magyarságtudomány* című folyóiratával már évek óta neveli a haladó szellemű fiatal-ságot. Néprajzi kérdésekkel gyakran foglalkoznak még az *Egyedül vagyunk*,

a *Magyar Élet* és az *Országépítés* című szemlék is. Külön megemlítésre érdemes **Veres Péter** két remek kötete: a *Számadás* és *Az Alföld parasztsága*. Mind a kettő gyermekkori élményekben gyökerezik, a faluról városba került legény megnyilatkozása, fajtájáért való felajdulása. Hasonló ehhez az **Ilyés Gyula** könyve, a *Puszták népe*, amelyben a zsellérkunyhók keserű hangulata elegyedik a környezetből kinövő, könyvszerető fiú serdülőkori testi és lelki zavarainak képével. A falusiak véleménye szerint a népnek az az igazi képe, amit Veres Péter és Ilyés Gyula könyve ad, akiket nem a kávéházi törzsasztal nevelt falukutatóvá. Épigy az igazi őseréjű regényírókat és költőket sem. Szabó Pál, Kodolányi János, Németh László és Darvas József, vagy a lírikusok közül Erdélyi József, Sinka János, Számadó Ernő neve például a legtöbb faluban jólismert, majdnem jobban, mint a városi szalonokban. Ők kívülesnek a néprajz céhén, de az olvasóközönségben kétségtelenül ők a népismeret előfutárai, az ősi néphagyományok megkedveltetői.

Tárgykörünkben a legjelentősebb kiadvány a már említett 4 kötetes *Magyarság Néprajza* a kir. m. Egyetemi nyomda kiadásában. Igazán megilleti a házagpótló jelző. Több mint 3000 kép díszíti és magyarázza 1850 nagy negyedréte lap terjedelmű tartalmát. Minden fejezetét a vonatkozó teljes könyvészet zárja be, s ez már magában véve nélkülözhetetlenné teszi a szak tudósok részére is. Összefoglaló jellegénél fogva alapvető, minden további kutatás kiinduló pontja. Az I. kötetben **Györffy István** a magyar viseletet, a II-ban a gyűjtögetés, vadászat, halászat, állattartás, földművelés, teherhordás és járóművek tárgyi emlékeit ismerteti. **Viski Károly** a falusi butorzatot, hagyományokat, a naptári és kuruzslási tárgyakat, játékokat, hangszerket és díszítő művészetet tárgyalja, **Bátky Zsigmond** pedig az építkezés, fűtés, táplálkozás és népi mesterkedés leíró anyagát mutatja be. A szellemi néprajzi részben **Solymossy Sándor** a népi líráról, balladáról, mondáról, meséről, a babonákról és ősi hitvilágunkról, **György Lajos** az anekdotáról, **Viski Károly** a drámai hagyományokról, **Szendrey Zsigmond** és **Szendrey Akos** az oktató és alkalmi hagyományokról, népszokásokról és jeles napokról, **Tolnai Vilmos** a szólásokról, **Zilinszky Aladár** a népi előadási stílusról, **Horger Antal** a nyelvjárásokról, **Kodály Zoltán** a népzeneről, **Lajtha László** és **Göncy Sándor** a táncokról, **Schwartz Elemér** a népvallás keresztény elemeiről és **Bartha Károly** a gyermekjátékokról ad tudományos összefoglalást. A legtöbb felsorolt kérdés ebben a vállalatban most először került rendszeres áttekintés alá az évtizedes kutató munka eredményeinek egybefogásával.

Az Egyetemi Nyomda egy másik népszerűsítő vállalatában jelent meg a néptudományt érdeklő magyarság antropológiája. **Bartucz Lajos**, a Néprajzi Múzeum igazgatója, *A magyar ember* című alapvető kézikönyvében 30 évi kutatásainak eredményeit tette közzé. Megállapítása szerint a mai magyarság kétharmada turánias vonású: 25% tiszta turáni (kaukázusi és mongoloid), 20–20% keletbalti és dinári, alig 4%-a a magyarságnak germán véri, 5% pedig előázsiai (taurid, örményjellegű). Népvándorlási és árpádkori sírok gazdag szemléjét kiegészíti a mai élő magyarokon ezerszámra végzett vizsgálat. Külön fejezetben mutatja be Bartucz a világ minden emberfajtaját, hogy biztosabban tájékozódjunk a magunkéról és szeressük ezt a még mindig túlnyomóan turáni testalkatú, de összetett szellemiségű, éppen azért emberi és átfogó képességű fajtánkat, amely Európa közepén évszázadok folyamán vált egységes nemzetté a sokszínűség és a közös hagyományok kapcsán.

A Néprajzi Múzeum nemcsak őrzi az értékes tárgyak gyűjteményét, hanem állandóan gyarapítja is vidéki kutatásokkal és szorgalmas irodalmi feldolgozásokkal. A néprajzi adatgyűjtés rendszeres folytatására most készült el az *országos gyűjtőhálózat* terve **Gunda Béla** fiatal tudós (a *Népelet* szer-

készítésében Györffy István utóda) svédországi tapasztalatai nyomán. Több ezer kérdőív ment szét a népelet ismerőihez, tanítókhöz és papokhoz. Minden gyűjtőről, szaktudásáról és érdeklődési köréről, aprólékos személyi lapot vesznek fel, s ezeket a személyi lapokat a központban nemcsak a gyűjtők névsora szerint rendezik el, hanem a gyűjtés tárgya szerint is csoportosítják. Így a helyszíni gyűjtők és a központi szakemberek között állandó eszmecsere folyhat. Az adatokat azután átviszik egy térképre, amely rögtön tájékoztat, hogy ki foglalkozik szellemi és ki tárgyi néprajz gyűjtésével, s e két csoporton belül is az egyes ágak (pl. ház, eke, ruha s a folklór ezerféle anyaga) hol és hogyan oszlanak el. Azonkívül a gyűjtők egy esomó irányítást kapnak szemléltető rajzokkal (pl. gereblyeformák, eke, villák stb.), s azzal a figyelmeztetéssel, hogy a népi kifejezések pontos leírására különösen ügyeljenek. Készülnek továbbá 80–90 lapos részletesebb útbaigazítások is a ház, udvar, település, ruházkodás anyaggyűjtésére. Kettő már megjelent: a *Gyűjtőgető gazdálkodás* és *Az elvetett búzától a kenyérig*. Legközelebb a termelés és népi mesterségek, a közös munka (kaláka), a táplálkozás és a népmese-kutatás részére jelennek meg útmutató füzetek. Így nevelnek a szak tudósok maguk mellé képzett gyűjtő gárdát.

A *Magyarság Néprajza* negyedik kötetével egyidőben jelent meg **Zsirai Miklós** egyetemi tanár, nyelvtudós 587 lapos hatalmas műve, a *Finnugor rokonságunk*. Ez a több mint 200 fényképpel és térképekkel gazdag kötet nemcsak a nyelvtudósok körében ment eseményszámba, hanem a néprajz területén is figyelmet keltett. Eredetkutatásunk bibliája marad ez a nagyszerű összefoglalás, vezérfonal az egyezések, rokonságok útvesztőjében. A kézikönyv minden oldalán föld- és néprajz, nyelv- és történettudomány határterületein járunk és távoli, alig érezhető rokoni szálakat érzünk meg Zsirai irányítása mellett. **Csúry Bálint** *A szamosháti nyelvjárás* című két nagy kötete szintén igen jelentős a felnövő új néprajzos nemzedékre tett hatásánál fogva. Csúry Bálint, a debreceni egyetem tudós tanára, már egész folklorista gárdát nevelt maga mellé. Közülök a legkiválóbb, **Bakó Elemér**, igen értékes anyagot gyűjtött össze Biharban s ezenkívül nagy buzgalommal végzi ezen elhanyagolt tudományunk népszerűsítését és megszerettetését. A népzene terén **Volly István**, **Kerényi György** és **Balla Péter** nevét kell megemlítenünk. Mindhárman nemcsak kiváló karszervezők, hanem elismert gyűjtők is. Balla Péter Lajtha László és Bartha Dénes irányítása mellett több mint száz lemezen 340 dal és mese felvételénél segédkezett szerte az országban. A fonográfos viaszhenger-felvételeket ezelőtt 45 esztendővel Vikár Béla kezdette meg. Ezek azonban kizárólag szaktudósok részére és múzeumi megőrzésre egyetlen példányban készültek. A mai felvételeknek az az előnye, hogy a sokszorosítható hanglemezekről a nagyközönséget is el lehet látni levonatokkal. Így ezeknek a segítségével az ősi pentaton parasztdalaink lassanként megszokottá válhatnak és sajátos faji művészetünk kiszoríthatja az idegen érzelgősséget.

Az utóbbi két év bő terméséből jelentőségénél és tudományos súlyánál fogva kiemelkedik **Kniezsa István** 105 lapos műve: *Magyarország népei a XI. században* (megjelent a M. Tud. Akadémia Szent István-Emlékkönyvében). Melich János alapvető honfoglaláskori könyve tanulságain továbbhaladva, a helyneveket elemzi s a kölcsönhatások egész sorát állapítja meg a szláv és a magyar helynevek közt. A Nemzeti Múzeum régészeti kiadványsorozatában **Szabó Kálmán** *Az alföldi magyarság művelődéstörténeti emlékeiről* címen a kecskeméti múzeum ásatásait ismerteti. Ezek az ásatások elpusztult falvak, 30 ősi homoklepte kún települési hely emlékeit, árpádkori temetők titkát fedték föl. **Fodor Ferenc** egyetemi tanár a *Magyar föld, ma-*

gyar élet című 263 lapos munkájában tájak szerint csoportosítja az egyes vidékek életmódját s megmagyarázza a magyarság sok százéves küzdelmeinek hosszú sorát. **Gönczy Ferenc** a somogymegyei gyerekekről írt 300 lapos könyvet pompás képanyaggal. A szülők házasságkötésétől a gyermek 15 éves koráig ismerteti a somogyi nép családi életét. A pusztító egyének külön fejezetet szentel, akárcsak **Kiss Géza** az Ormányságról kiadott hatalmas kötetében. Véreink fölött kongatott lélekharangként hatnak a kemény sorok mindkét lelkes népkutató könyvében.

Az utóbbi években valóságos monografia-áradat került ki a sajtó alól egyes városokról és falvakról. Így Szarvas és Szentés vidékét **Elek Péter**, Dunaszentgyörgyét **Dömötör Sándor**, Budafok és Csepelsziget történetét **Bodor Antal**, Vereb községet **Földes Ferenc**, Sarródót **Élő Dénes** dolgozta fel. Ezenkívül is még több falu leírását olvashatjuk. **Tóth János** 163 képpel ellátott műve: *Igy épít a vasi nép*. **Padányi Gulyás Jenő** a Fertővidék népi építkezését írta meg. A magyar tanyai, főképen a Makó környéki építkezéssel **Bierbauer Virgil** foglalkozott, igen alapos áttekintést nyújtva az építőanyagokról, a költségekről, a hagyományról s a fedélszerkezeetről.

Palotay Gertrud és **Konecsni György** az Officina-könyvek sorában művészi formában mutatja be a magyar díszes népviseleteket, a pásztorsubát, a szűrt, a bujáki, kalocsai, sárközi, Sió-menti leányruhát és a matyók színpompáját. Székely néprajzi vonatkozásai teszik igen figyelemreméltóvá **Szilágyi Sándor** nagyszerű könyvét a székely nemességről. A magyar lélek ősi, jórészt paraszti emlékü sajátosságát kutatja és világítja meg **Karácsonyi Sándor** *Magyar észjárás* című könyve. Főleg a kérdés nevelési oldalai érdeklí s a magyar néplélekhez szabott oktatási rendszert követel.

A csángó nép újból az érdeklődés homlokterébe került. **Domokos Pál Péter** könyve irányította újlag feléje a figyelmet, majd **Lükő Gábor** alapos népismerete vitte előbbre a kérdést. Külön ki kell emelnünk **Bálint Sándornak**, a jeles szegedi kutatónak, a vallásos néprajz körébe vágó remek munkáit.

Mindezeknek épen csak a megemlítésére szorítkozhatunk. Terünk nem engedi, hogy érdemük szerint behatóan méltassuk, így meg kell elégednünk azzal, hogy csupán sejtetjük az olvasóval azt a különféle irányú szorgos munkát, amely a magyar néptudomány területén sokkal buzgóbban és nagyobb eredménnyel folyik ma, mint valaha. Hasonlóképen le kell mondanunk arról, hogy **Makkai Endre** és **Nagy Ödön** téli néphagyomány-gyűjtését és **Szabó T. Attila** helynévgyűjtő munkásságát megdicsérjük. Ezek jórészt az Erdélyi Múzeumban vagy az Erdélyi Tudományos Füzetek kiadásában jelentek meg, tehát könnyen hozzáférhetők. Inkább az volna szükséges, hogy ezek a szép kezdeményezések szaporítsák meg az erdélyi kutatók számát ősi szokásaink feljegyzésére, a hagyományok megőrzésére. A magyar szakirodalom nagyrabecsüli a fiatal erdélyi gyűjtők működését és figyelemmel kíséri az Erdélyi Múzeumot, amely rendelkezésére álló keretei között a néptudománynak szeretettel viseli gondját.

Dr. Gergely Pál.